

ANDRZEJ DYONIAK

ZASADA OCHRONY RODZINY A ODPOWIEDZIALNOŚĆ MAŁŻONKÓW ZA ZOBOWIĄZANIA

1. UWAGI WSTĘPNE

Ochrona rodziny urosła w polskim systemie prawnym do rangi zasady konstytucyjnej (art. 5 pkt 7 Konstytucji PRL). Nowela do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 19 XII 1975 r. zmierzając do pełniejszej realizacji tej i innych zasad prawa rodzinnego m. in. zmieniła prawną regulację odpowiedzialności małżonków za zobowiązania. Rozważania poniższe zmierzają do wyjaśnienia niektórych pojawiających się w związku z tym problemów.

Odpowiedzialność za zobowiązania wchodzi w skład szerszego problemu stosunków majątkowych między małżonkami. Wprawdzie w socjalistycznym prawie rodzinnym zaznaczył się prymat stosunków prawno-osobowych¹, jednakże stosunki majątkowe odgrywają ważną rolę w realizacji podstawowych zasad prawa rodzinnego. Regulacja ustroju majątkowego może w szczególności wywierać wpływ na umocnienie albo osłabienie wspólnoty małżeńskiej². Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania, których dłużnikiem jest tylko jeden małżonek, kształtuje się w zależności od ustroju majątkowego. Inaczej przedstawia się ona w systemie rozdzielności majątkowej (art. 52, 53, 54 k.r.o.), inaczej w przypadku wspólności umownej (art. 47, 48, 50 k.r.o.), a jeszcze inaczej w razie pozostawania małżonków w ustroju wspólności ustawowej (art. 41 k.r.o.).

Problem odpowiedzialności małżonków za zobowiązania ma wielką doniosłość społeczną, gdyż z jednej strony dotyczy on interesów wierzycieli, a z drugiej — rodziny. W zależności od uznania nadrzędności któregoś z tych interesów, w różny sposób reguluje się kwestię odpowiedzialności małżonków za długi.

Że względu na ograniczone ramy artykułu poruszę jedynie problema-

¹ J. Gwiazdomorski, M. Grudziński, S. Kaleta, A. Wolter, *Założenia prawa rodzinnego w świetle Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* w: *Zagadnienia prawne Konstytucji PRL*, t. III, Warszawa 1954, s. 52.

² J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1974, s. 85.

tykę odpowiedzialności za zobowiązania cywilnoprawne pomijając bardzo zróżnicowany zespół zagadnień, jakie pojawiają się w związku z odpowiedzialnością z tytułu innych zobowiązań.

W szczególności zajmę się następującymi kwestiami: zakresem zastosowania art. 41 k.r.o. (I), odpowiedzialnością małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego tylko małżonka, istniejącą w czasie trwania wspólności majątkowej (II) oraz po jej ustaniu (III), a także kwestiami proceduralnymi powstającymi w przypadku żądania zaspokojenia przez wierzyciela z majątku wspólnego (IV).

2. ZAKRES ZASTOSOWANIA ART. 41 K.R.O.

Przed wejściem w życie uchwalonej przez Sejm PRL noweli do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz. U. nr 45, poz. 234 z 1975 r.) uzasadniony był pogląd, iż art. 41 k.r.o. dotyczy odpowiedzialności małżonków za wszelkie długi bez względu na to, czy są to zobowiązania o charakterze cywilnoprawnym, czy też nie³. Należy się zastanowić, czy po wejściu w życie wspomnianej noweli pogląd ten jest trafny? W uzasadnieniu do projektu ustawy z 19 XII 1975 r. o zmianie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zawarte jest sformułowanie, że ujęte w k.r.o. uregulowanie odpowiedzialności małżonków dotyczy jedynie zobowiązań cywilnoprawnych, natomiast nie ma ono zastosowania do zobowiązań nie mających tego charakteru np. podatkowych czy też z tytułu grzywien i kosztów orzeczonych w postępowaniu karnym. Samo uzasadnienie nie wystarcza jeszcze do przyjęcia takiej czy innej interpretacji ustawy. Gdyby jednak jednocześnie wydane zostały przepisy wprowadzające inne zasady odpowiedzialności za zobowiązania nie mające charakteru cywilnoprawnego, wówczas można byłoby zasadnie twierdzić, iż dyspozycja art. 41 k.r.o. rzeczywiście dotyczy jedynie zobowiązań cywilnoprawnych. Otóż w tej samej ustawie z 19 XII 1975 r. znajdują się przepisy art. 5 pkt 1, art. 6 i art. 7, które ustalają odmienne zasady odpowiedzialności małżonka pozostającego w ustroju wspólności majątkowej z tytułu grzywien, pieniężnych kar porządkowych, nawiązki i kosztów sądowych orzeczonych w postępowaniu karnym, jak również z tytułu grzywien orzeczonych w postępowaniu w sprawach o wykroczenia czy w postępowaniu karnym skarbowym. Należy podkreślić, iż odpowiedzialność małżonków z tytułu zobowiązań podatkowych jeszcze przed uchwaleniem noweli do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego różniła się dość istotnie od uregulowania art. 41 k.r.o. (art. 16 dekretu z 26 X 1950 r. o zobowiązaniach podatkowych — Dz. U. nr 49 poz. 452 z późniejszymi zmia-

³ Por. Uchwałę Pełnego Składu IC SN z 27 III 1972 — III CZP 69/70 — OSNCP 1973/2/20.

nami). Wszystkie te zobowiązania uważane są za nie mające charakteru cywilnoprawnego⁴.

W związku więc z tym, że ustawodawca uregulował w odmienny sposób zasady odpowiedzialności za wspomniane wyżej zobowiązania i tym samym wyjął je spod regulacji art. 41 k.r.o., należy dojść do wniosku, iż przepis ten normuje odpowiedzialność małżonków jedynie za zobowiązania o charakterze cywilnoprawnym⁵. Terminowi zobowiązanie cywilnoprawne należy nadać szerokie znaczenie⁶; będzie on obejmował zobowiązania wynikające ze stosunków cywilnoprawnych w rozumieniu nadanym sprawom cywilnym przez art. 1 k.p.c. Odpowiedzialność ta będzie więc obejmować także pracowniczą odpowiedzialność odszkodowawczą⁷.

3. ODPOWIEDZIALNOŚĆ MAŁŻONKÓW ZA ZOBOWIĄZANIA W CZASIE TRWANIA WSPÓLNOŚCI MAJĄTKOWEJ

W Polsce zdecydowana większość małżeństw pozostaje w ustroju wspólności ustawowej, gdyż zawieranie małżeńskich umów majątkowych zdarza się bardzo rzadko⁸, a również pozostałe przypadki ustania wspólności ustawowej w czasie trwania małżeństwa nie występują często. W związku z tym niezmiernie ważne jest zagadnienie, czy zasady, na których opiera się odpowiedzialność małżonków za zobowiązania w systemie wspólności ustawowej, służą ochronie rodziny.

Małżonkowie pozostający w ustroju ustawowej wspólności majątkowej mogą zaciągać wspólnie zobowiązania; mogą oni również odpowiadać jako dłużnicy solidarni z tytułu powstałych zobowiązań (np. z art. 370, 441 § 1 k.c.). Odpowiedzialność ich jest wtedy regulowana przepisami k.c. Nie stosuje się natomiast do niej reguł zawartych w k.r.o. Artykuł 41 k.r.o. znajduje zastosowanie jedynie w przypadku, gdy dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Przepis ten dotyczy zobowiązań cywilnoprawnych z wszystkich podstaw, a w szczególności *ex contractu*, *ex delicto*.

W § 1 art. 41 k.r.o. zawarta jest ogólna reguła, iż z majątku wspólnego może żądać zaspokojenia także wierzyciel, którego dłużnikiem jest

⁴ Por. głosę L. Steckiego do Uchwały z przyp. 3 — PiP 1973, nr 11, s. 171 oraz A. Bulsiewicz, *Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych w postępowaniu karnym*, Warszawa 1975, s. 42.

⁵ Ten sam pogląd reprezentują J. S. Piąkowski, *Zmiany w prawie rodzinnym*, PiP 1976, nr 4, s. 36 i J. Ignatowicz, *Doniosłe zmiany w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, NP 1976, nr 4, s. 453.

⁶ Por. J. S. Piąkowski, *Zmiany ...*, s. 36.

⁷ Por. M. Piekarski, *Pracownicza odpowiedzialność odszkodowawcza*, NP 1974, nr 10, s. 1239.

⁸ J. Serda, R. Srokowski, *Majątkowe umowy małżeńskie w praktyce notarialnej*, Zeszyty Problemowo-Analityczne 1968, nr 7, s. 32.

jeden z małżonków, jeżeli wierzytelność powstała w czasie trwania wspólności ustawowej i nie dotyczy odrębnego majątku dłużnika. Takie unormowanie odpowiedzialności za zobowiązania uzasadnione jest faktem, że w czasie trwania wspólności ustawowej powiększeniu ulega głównie majątek wspólny małżonków⁹ oraz tym, że wspólność majątkowa między małżonkami jest bezudziałowa, co przy przeciętnie stosunkowo niewielkim majątku odrębnym dłużnika, powodowałoby duże trudności w wyegzekwowaniu roszczenia wierzyciela. Artykuł 41 § 1 k.r.o. stanowi również podstawę do zaspokajania z majątku wspólnego roszczeń z tzw. zobowiązań do świadczeń okresowych, np. alimentacyjnych. W stosunku do tych ostatnich przyjmuje się, że obowiązek dłużnika, chociaż wywodzi się z określonego zdarzenia prawnego zaistniałego przed powołaniem do życia wspólności majątkowej małżeńskiej, powstaje okresowo, w miarę tego, jak nadchodzą poszczególne terminy płatności w czasie trwania stosunku prawnego¹⁰.

Do czasu wejścia w życie noweli do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 19 XII 1975 r. cały majątek dorobkowy małżonków, a także majątek odrębny małżonka będącego dłużnikiem, pozostawał do dyspozycji wierzyciela (o ile nie była to wierzytelność wskazana w § 2 art. 41 k.r.o.). Mogło to w szczególnych przypadkach, takich np., jak separacja faktyczna między małżonkami czy też zobowiązanie z tytułu zagarnięcia mienia społecznego, z którego drugi małżonek nie odniósł żadnej korzyści, prowadzić do pokrzywdzenia drugiego małżonka zwłaszcza wtedy, gdy do powstania majątku wspólnego przyczynił się w przeważającym stopniu małżonek nie będący dłużnikiem. Obowiązujący wtedy stan prawny wywołał krytykę części doktryny¹¹, a i Sąd Najwyższy w niektórych swoich orzeczeniach, zwłaszcza dotyczących egzekucji grzywny z majątku wspólnego¹², dał wyraz troski o zachowanie majątku wspólnego przed egzekucją za długi jednego tylko małżonka.

Nowela z 19 XII 1975 r. dopuściła ograniczenie albo wyłączenie możliwości zaspokojenia się z majątku wspólnego przez wierzyciela, którego dłużnikiem jest tylko jeden małżonek (obecny art. 41 § 3 k.r.o.), uzależ-

⁹ J. S. Piąkowski, *Wspólność ustawowa a odpowiedzialność małżonków za długi*, Studia Prawno-Ekonomiczne, 1971, t. VI, s. 58.

¹⁰ J. S. Piąkowski, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, Warszawa 1955, s. 135.

¹¹ Por. J. Winiarz, *Prawo...*, s. 110; J. Winiarz, *Ustrój wspólności ustawowej a odpowiedzialność małżonków za zobowiązania*, PiP 1974, nr 8-9, s. 92 - 93; Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków*, Katowice 1969/70, ZPP, s. 29; L. Stecki, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wybrane zagadnienia prawne*, Warszawa 1974, Kancelaria Sejmu, s. 61, 69 i 74.

¹² Orzeczn. SN z 17 I 1967 I CR 296/66 — OSNCP 1968/7/125, z 2 IV 1968 II CR 248/66 — OSNCP 1969/2/30, z 7 I 1969 II CZ 208/68 — OSNCP 1969/9/164.

niając to od sprzeczności żądania wierzyciela z zasadami współżycia społecznego ze względu na charakter wierzytelności albo na stopień przyczynienia się małżonka będącego dłużnikiem do powstania majątku wspólnego.

Należałoby się zastanowić nad znalezieniem jakichś bliższych określeń pozwalających na uznanie żądania zaspokojenia przez wierzyciela swej należności z majątku wspólnego małżonków za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego — z natury rzeczy dość płynnymi i nieokreślonymi¹³.

Trzeba z całą mocą podkreślić, iż zasada odpowiedzialności za zobowiązania jest jedną z podstawowych zasad systemu prawa cywilnego¹⁴. W związku z tym przy interpretacji art. 41 § 3 k.r.o. należy mieć na względzie, że przepis ten nie może w praktyce statuować jakiejś klauzuli nieodpowiedzialności dłużnika za zobowiązania. Jest to bowiem wyjątek od reguły zawartej w art. 41 § 1 k.r.o. Trzeba ponadto zwrócić uwagę na to, że zasada ochrony rodziny nie może być rozumiana jednostronnie jako ochrona dłużnika i jego małżonka¹⁵. Często bowiem i wierzyciel jest osobą fizyczną, pozostającą w związku małżeńskim, jego również dotyczy konstytucyjna zasada ochrony rodziny. W zaleceniach kierunkowych w sprawie ochrony rodziny z 9 VI 1976 r.¹⁶ Sąd Najwyższy wskazuje, że przy ustalaniu zakresu odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania współmałżonka należy brać pod uwagę sytuację życiową małżonka i dzieci dłużnika, a także warunki osobiste, rodzinne i majątkowe wierzyciela. Trzeba ponadto zwrócić uwagę na fakt, iż „tendencją współczesnego prawa cywilnego jest wysunięcie na pierwszy plan interesów poszkodowanego”¹⁷. Względy humanitarne z reguły przemawiają właśnie za ochroną dóbr i interesów poszkodowanego, gdyż łagodzenie odpowiedzialności nastąpić może tylko jego kosztem, uzyska on bowiem w wyniku tego złagodzenia odpowiedzialności jedynie częściowe wynagrodzenie poniesionej szkody¹⁸.

Po przedstawieniu tych kilku uwag, zasadne wydaje się stwierdzenie, że wyłączenie odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania określone bliżej w art. 41 § 1 k.r.o. powinno być czymś zupełnie wyjątkowym¹⁹. Na skutek bowiem takiego wyłączenia odpowiedzialności wierzyciel uzyska z reguły mniej, aniżeli w przypadku, gdyby między mał-

¹³ Zwraca na to uwagę J. S. Piąkowski, *Zmiany...*, s. 37.

¹⁴ A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969, s. 243.

¹⁵ Por. J. Ignatowicz, *Doniosłe zmiany...*, s. 545 - 546.

¹⁶ Uchwała Pełnego Składu IC SN-III CZP 46/75 w: A. Jankowski, *Wzmocniona ochrona rodziny*, Gazeta Prawnicza 1976, nr 15, s. 8.

¹⁷ A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 178.

¹⁸ Ibidem, s. 178.

¹⁹ Por. § 16 (2) Kodeksu rodzinnego NRD z 20 XII 1965 r.

zonkami istniała rozdzielnosc majątkowa. W tej ostatniej sytuacji mógłby on zaspokoić swoje roszczenie z całego majątku osoby zobowiązanej, który przedstawiałby sobą wartość nie tylko majątku odrębnego dłużnika pozostającego w ustroju wspólności ustawowej, ale ponadto wartość jego udziału w majątku wspólnym. Z tego względu uzasadniony wydaje się postulat pod adresem judykatury, aby niezwykle ostrożnie korzystać z możliwości wyłączenia odpowiedzialności z majątku wspólnego za zobowiązania.

Wyłączenie tej odpowiedzialności uzasadnione wydaje się w przypadku, gdy dłużnikiem jest małżonek pozostający w separacji faktycznej ze współmałżonkiem wychowującym dzieci, a majątek wspólny powstał głównie dzięki pracy małżonka nie będącego dłużnikiem lub też wartość tego majątku jest nieduża. Także w przypadku wyrządzenia czynem niedozwolonym przez jednego małżonka szkody na mieniu²⁰, gdy środki pochodzące z przestępstwa nie były przeznaczone na utrzymanie rodziny lub powiększenie majątku wspólnego, uzasadnione może być w pewnych sytuacjach wyłączenie odpowiedzialności majątkiem wspólnym za te zobowiązania, np. gdy wartość majątku wspólnego nie będzie duża, gdy małżonek będący dłużnikiem nie przyczynił się do powstania tego majątku albo stopień jego przyczynienia się jest nieznaczny. Regułą natomiast powinno być utrzymanie odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania z czynu niedozwolonego, którym wyrządzona została szkoda na osobie czy też za zobowiązania alimentacyjne drugiego małżonka. Występuje bowiem w tych sytuacjach kolizja interesów uznawanych za równorzędne i niesłuszne byłoby, aby właśnie interes osoby poszkodowanej czynem niedozwolonym lub osoby żądającej alimentów (najczęściej również pozostających w związkach małżeńskich) zasługiwał w mniejszym stopniu na ochronę, niż rodzina dłużnika.

Możliwość ograniczenia odpowiedzialności z uwagi na charakter zobowiązania występować będzie zwykle przy roszczeniach ze zdarzeń prawnych nie będących czynnościami prawnymi, zwłaszcza z czynów niedozwolonych powodujących szkodę na mieniu. Jednakże nie można wykluczyć możliwości ograniczenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania z umów. Dotyczyć to może w szczególności zobowiązań zaciągniętych przez lekkomyślnego małżonka wbrew interesom rodziny²¹, zwłaszcza jeśli małżonek ten był pozbawiony orzeczeniem sądu prawa samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.). Ograniczenie tej odpowiedzialności powinno jednak nie stawiać wierzyiciela w gorszej sytuacji od tej, jaka istniałaby, gdyby małżonkowie pozostawali w ustroju rozdzielnosci majątkowej. Należałoby postulować za-

²⁰ W sprawie rozróżnienia szkody na mieniu i na osobie por. W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1974, s. 74.

²¹ Por. zalecenia kierunkowe SN w sprawie ochrony rodziny z 9 VI 76 r.

chowanie daleko posuniętej ostrożności w ograniczaniu, a zwłaszcza w wyłączeniu odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego tylko małżonka z uwagi na stopień przyczynienia się dłużnika do powstania majątku wspólnego. Istnieją tu bowiem z jednej strony duże trudności dowodowe, a z drugiej zupełnie realne niebezpieczeństwo zmo- wy małżonków, którzy będą starali się wykazać, że małżonek będący dłużnikiem do powstania majątku wspólnego przyczynił się w sposób zni- komy albo też nie przyczynił się wcale²².

Należy także zwrócić uwagę na fakt, iż w przypadku niektórych zobowiązań zaciągniętych przez jednego tylko małżonka a priori można założyć, iż zasady współzycia społecznego przemawiać będą przeciwko ograniczeniu (wyłączeniu) odpowiedzialności majątkiem wspólnym. Dotyczyć to będzie zobowiązań podjętych w ramach zwykłego zarządu majątkiem wspólnym przez małżonka pozostającego we wspólnym gospodarstwie domowym z drugim małżonkiem i nie pozbawionego prawa sa- modzielnego zarządu majątkiem wspólnym, gdy zobowiązania te były zaciągnięte w interesie rodziny; natomiast przy czynnościach przekra- czających zakres zwykłego zarządu — zobowiązań zaciągniętych za zgodą drugiego małżonka (art. 36 § 2 k.r.o.). Skoro bowiem drugi małżonek nie będący stroną czynności prawnej²³ nabywa wszelkie uprawnienia z niej płynące z racji swego uczestnictwa w majątku wspólnym, to byłoby niesłuszne, aby nie ponosił on, choć w ograniczonym zakresie (z mocy art. 41 § 1 k.r.o.), odpowiedzialności za te zobowiązania.

Przepis dopuszczający możliwość wyłączenia albo ograniczenia odpo- wiedzialności majątkiem wspólnym, mimo iż zamieszczony w § 3 art. 41 k.r.o., dotyczy jedynie odpowiedzialności za zobowiązania określone w § 1 tego artykułu²⁴, nie dopuszcza natomiast wyłączenia albo ogranicze- nia odpowiedzialności z tytułu wierzytelności powstałych przed powsta- niem wspólności ustawowej albo dotyczących odrębnego majątku mał- żonka. Wskazuje na to zarówno treść § 3, która nawiązuje do § 1 art. 41 k.r.o., jak też uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie k.r.o.

4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ MAŁŻONKÓW ZA ZOBOWIĄZANIA PO USTANIU WSPÓLNOŚCI MAJĄTKOWEJ

Artykułem 1 pkt 5 ustawy z 19 XII 1975 r. uchylony został art. 44 k.r.o. budzący wiele kontrowersji i wskazywany niejednokrotnie jako jeden z przykładów poprzedniego stanowiska ustawodawcy, otaczającego

²² Zwraca na to uwagę J. S. Piąkowski, *Zmiany...*, s. 37.

²³ Glosa J. Piątkowskiego do uchwały SN z 9/23 VI 1958 — OSPiKA nr 9/1959, poz. 247, s. 513; A. Szpunar, *Wykonywanie przez małżonków zarządu majątkiem wspólnym*, NP 1967, nr 1, s. 37.

²⁴ J. S. Piątkowski, *Zmiany...*, s. 38; J. Ignatowicz, *Doniosłe zmiany...*, s. 546.

szczególną ochroną wierzyciela²⁵. Z mocy tego przepisu małżonek nie będący dłużnikiem odpowiadał za zobowiązania swego współmałżonka również po ustaniu wspólności majątkowej, przy czym jego odpowiedzialność ograniczona była do wysokości jego udziału w majątku dorobkowym. Uchylenie tego artykułu jest wyrazem troski o zapewnienie należytej ochrony rodzinie dłużnika oraz usuwa zbyt daleko idące gwarancje dla wierzycieli.

Obecnie więc za zobowiązania zaciągnięte przez jednego małżonka, odpowiada po ustaniu wspólności majątkowej całym swoim majątkiem małżonek-dłużnik. Natomiast małżonek dłużnika ponoszący w czasie trwania wspólności ustawowej odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania swego współmałżonka (art. 41 § 1 k.r.o.), po ustaniu tej wspólności nie jest już obciążony odpowiedzialnością za długi drugiego małżonka. W większości zobowiązań, których dłużnikiem jest tylko jeden małżonek (np. *ex delicto*, z tytułu pożyczek na indywidualne potrzeby jednego małżonka) rozwiązanie to jest niewątpliwie słuszne. Przed ustaniem bowiem małżeńskiej wspólności majątkowej możliwość zaspokojenia tych wierzytelności z majątku wspólnego uzasadniona jest bezudziałowym charakterem tej wspólności. Z chwilą natomiast, gdy ustalone są już udziały małżonków w tej wspólności, odpada potrzeba obciążania drugiego małżonka skutkami działalności jego współmałżonka.

Jednakże w odniesieniu do zobowiązań zaciągniętych w ramach zarządu majątkiem przez jednego małżonka i to zarówno w ramach zwykłego zarządu, jak i w odniesieniu do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, a dokonanych za zgodą drugiego małżonka, celowe wydawało się utrzymanie w mocy art. 44 k.r.o. Mimo bowiem, że stroną umowy zawartej w ramach zarządu majątkiem wspólnym jest tylko małżonek uczestniczący w tej czynności²⁶, jednakże korzyści z niej odnosi także drugi małżonek z racji pozostawania we wspólności majątkowej z małżonkiem-uczestnikiem czynności (art. 32 § 1 k.r.o.). Z uwagi na odnoszenie przez małżonka-dłużnika korzyści z tych czynności nie można byłoby uznać, iż w tym szczególnym przypadku art. 44 k.r.o. stwarza zbędne i za daleko idące gwarancje dla wierzycieli.

Pewne opory budzi proponowanie przywrócenia, w tak krótkim czasie po jego uchyleniu, artykułu 44 k.r.o. w odniesieniu do zobowiązań zaciągniętych w ramach zarządu majątkiem wspólnym; trzeba jednak zaznaczyć, że pojawił się pogląd, iż decyzja o uchyleniu art. 44 k.r.o. wydaje się pochojna²⁷.

Innym rozwiązaniem tej sprawy byłoby przyjęcie, iż oboje małżonkowie z racji dokonania przez jednego z nich czynności zarządu mająt-

²⁵ Por. przykładowo Z. Wasilkowska, op. cit., s. 67-71; J. Winiarz, *Małżeńskie stosunki majątkowe*, Warszawa 1967, s. 106; *tenże*: *Ustrój...*, s. 93.

²⁶ Por. przyp. 23.

²⁷ Por. J. S. Piąkowski, *Zmiany...*, s. 38.

kiem wspólnym, nie tylko nabywają uprawnienia, ale także ponoszą solidarną odpowiedzialność²⁸ (podobnie, jak w przypadku zobowiązań art. 30 § 1 k.r.o.). Również takie uregulowanie wymagałoby odpowiedniej zmiany ustawy.

5. ZAGADNIENIA PROCEDURALNE

Do czasu wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego panował pogląd, iż do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego małżonków z tytułu zobowiązań określonych w art. 41 § 1 k.r.o. wystarcza tytuł wykonawczy w stosunku do małżonka będącego dłużnikiem²⁹. Również pod rządem obecnego k.p.c. niektórzy autorzy twierdzą, że możliwe jest prowadzenie egzekucji z majątku wspólnego na podstawie samego tytułu wykonawczego w stosunku do dłużnika, o ile mienie wchodzące w skład majątku dorobkowego znajduje się we współposiadaniu małżonków³⁰. Uważają oni, iż art. 787 k.p.c. wprowadzony został przez ustawodawcę celem ułatwienia sytuacji wierzyciela.

Zagadnienie dopuszczalności skierowania egzekucji do majątku wspólnego oraz granic obrony małżonka dłużnika „wykracza poza zakres postępowania egzekucyjnego i wkracza głęboko w sferę materialno-prawną wiążąc się z całym systemem wspólności ustawowej”³¹. „Przepis art. 787 k.p.c. stanowi normę instrumentalną w stosunku do normy art. 41 § 1 k.r.o.”³² Postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności z art. 787 k.p.c. jest jednym ze środków mających zapewnić ochronę małżonka nie będącego dłużnikiem. Dlatego też słuszny jest pogląd, że od momentu wejścia w życie k.p.c. nie jest dopuszczalne prowadzenie egzekucji z mienia wchodzącego w skład majątku wspólnego na podstawie samego tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi, a nie obejmującego także jego współmałżonka³³. W przypadku skierowania egzekucji do majątku wspólnego bez nadania orzeczeniu klauzuli wykonalności przeciw małżonkowi dłużnika, może on żądać umorzenia egzekucji³⁴.

²⁸ Jak wskazuje A. Stelmachowski występuje pewna asymetria w zakresie uprawnień i obowiązków małżonka nie uczestniczącego w czynności prawnej. Z jednej strony nabywa on wszelkie uprawnienia, a z drugiej strony dłużnikiem jest jedynie małżonek biorący udział w tej czynności. Por. glosa A. Stelmachowskiego do uchwały SN z 9/23 VI 1958 — OSPiKA nr 9/1959, poz. 247, s. 516-517.

²⁹ Por. uchwałę 7 sędziów SN z 10 IX 1962 1 Co 9/62 — OSNCP 1964/1.

³⁰ Stanowisko takie zajmują E. Wengerek i F. Zedier w glosie do uchwały SN z 7 III 1968 III CZP 89/67 — OSPiKA nr 5/1970 poz. 93, s. 195 i nast.

³¹ J. Jodłowski w glosie do wyroku SN z 25 VI 1970 I CR 151/70 — PiP nr 4/1972, s. 164.

³² Ibidem, s. 165.

³³ Ibidem, s. 165 przyp. 9 oraz SN w uchwale z 7 III 1968 III CZP 89/67 — OSPiKA nr 5/1970, poz. 93.

³⁴ Por. uchwałę SN powołaną w przyp. 33.

W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika sąd ustala nie tylko, czy wspólność majątkowa istniała w chwili powstania zobowiązania oraz czy nadal obowiązuje w momencie nadawania klauzuli wykonalności, ale również czy wierzytelność mająca być zaspokojona z majątku dorobkowego jest należnością określoną w art. 41 § 1 k.r.o. Pogląd ten był dyskusyjny do czasu uchwalenia przez Sejm noweli do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 19 XII 1975 r.³⁵ Z uwagi na to, że obecnie zakres kognicji sądu w postępowaniu klauzulowym został znacznie rozszerzony (art. 787 § 2 k.p.c), przez co straciło ono swój formalny charakter, stanowisko to nie powinno budzić wątpliwości. W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika sąd orzeka o ograniczeniu albo wyłączeniu odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania, których dłużnikiem jest tylko jeden małżonek³⁶.

6. WNIOSKI

Przedstawione uwagi nie pretendują oczywiście do wyczerpującego omówienia odpowiedzialności małżonków za zobowiązania. Pozwalają one jednak na zgłoszenie następujących wniosków:

1) Art. 41 k.r.o. reguluje jedynie odpowiedzialność małżonków za zobowiązania cywilnoprawne.

2) Utrzymana została generalna zasada odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania, których dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków.

3) Ograniczenie, a zwłaszcza wyłączenie odpowiedzialności majątkiem wspólnym za wspomniane wyżej zobowiązania powinno być wyjątkiem, a przy rozstrzyganiu tego problemu należy mieć na uwadze nie tylko ochronę rodziny dłużnika, ale również uzasadnionych interesów wierzyciela.

4) Uznając w zasadzie za prawidłowe uchylenie art. 44 k.r.o., trzeba jednakże stwierdzić, że istniejący stan prawny nie w pełni prowadzi do rozstrzygnięć zadowalających.

5) Warunkiem skierowania egzekucji do majątku wspólnego jest nadanie klauzuli wykonalności w trybie art. 787 k.p.c. przeciwko małżonkowi dłużnika.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że obecne unormowanie pozostawia sądowi znaczny luz decyzji przy orzekaniu o zakresie zaspokojenia zobowiązania.

³⁵ Por. E. Wengerek w: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej k.p.c.*, Warszawa 1972, s. 141; H. Mądrzak, *Zakres kognicji sądu w postępowaniu o nadanie klauzuli w trybie art. 787 k.p.c.*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV - XXVI, s. 155.

³⁶ Por. zalecenia kierunkowe SN z 9 VI 1976.

wiązań z majątku wspólnego. Dzięki temu sąd może zapobiec powstaniu niekorzystnych w konkretnym przypadku konsekwencji ogólnej reguły art. 41 § 1 k.r.o., niezgodnych z konstytucyjną zasadą ochrony rodziny.

LE PRINCIPE DE LA PROTECTION DE LA FAMILLE ET LA RESPONSABILITÉ DES ÉPOUX DE L'OBLIGATION

R é s u m é

L'un des principes essentiels du régime de la République Populaire de Pologne est la protection de la famille (l'art 5 p. 7 de la Constitution de la RPP). La modification du code de famille et de tutelle par la loi du 10 décembre 1975 avait pour but une meilleure assurance des droits de l'enfant et de la famille. Dans l'élaboration on a discuté les principes de la responsabilité des époux des obligations dont le débiteur est seulement l'un des époux. Dès l'entrée en vigueur de l'amendement (1 III 1976) la responsabilité des obligations civiles-juridiques et les autres obligations se forment sur les autres principes, et l'article 41 du c.f.t. concerne seulement des dettes ayant le caractère civil-juridique. On a maintenu le principe que du patrimoine commun peut demander la satisfaction le créancier, dont le débiteur est seulement l'un des époux (l'art. 41 § 1 du c.f.t.). La limitation et surtout l'exclusion de la responsabilité du patrimoine commun des obligations de causes énumérées à l'art. 41 § 3 du c.f.t. doit être exceptionnelle, et en tranchant ce problème il faut avoir en considération non seulement la protection de la famille du débiteur, mais aussi la défense des intérêts justifiés du créancier. La limitation de la responsabilité ne doit pas en règle placer le créancier sur une position pire, que si le débiteur et son époux restait en régime de la séparation de biens. En principe on a réglé régulièrement le problème de la responsabilité des époux des obligations après la cessation de la communauté, car à présent il en est responsable seulement l'époux-débiteur. La condition pour porter l'exécution sur le patrimoine commun est d'investir au titre d'exécution la clause de l'exequatur contre l'époux du débiteur en voie de l'art. 787 du c.p.c.